

MERAK

İsmet Emre

- Bilincin, yok olana kadar peşinden koştuğu tek meleke meraktır. Bu o kadar böyledir ki bir başka dünyanın varlığına inansın inanmasın bütün insanlar kendilerini ölüm sonrasında neyin beklediğini merak eder. Orada bir hayat olup olmadığı, varsa, nasıl bir yer olduğu meselesi merakın bağlamını, içerik ve anlamını bilindik hayatın ötesine taşır. Aynı şekilde içine doğduğumuz, üzerine konduğumuz dünya merkeze alınarak onun çevresindeki boşluğun ne kadar ve nerelere uzandığı, sonsuzluğun nasıl bir şey olduğu meselesi de yine merakın dikkatini çeker ve onun önderliğinde sayısız tahayyül yolculuğu zihnin sınırlarını zorlar. Böylece merak varlığını görünen, aşikâr olandan görünmeyene, gizil olana borçlu hâle gelir.

Merakın insan melekeleri arasında en hareketli, en diri, en ele avuca sığmaz meleke oluşu kuşkusuz insanın hem bedenen hem de zihnen “kısıtlı”, “dar” bir alana hapsedilmişliğinden kaynaklanır. Duyularımızın yetersizliği, zihnimizin ve kavrama gücümüzün sınırlılığı, ömrümüzün kısalığı bizde merakı hem en değerli öğeye çeviriyor hem de onun üzerinden bizi bütün bu sınırlandırılmışlıkların üstesinden gelmeye dair çabaya davet ediyor. Merak olmasa insanlık tarihi baştan beri hayatın hemen her alanında bu kadar kısa sürede böylesine büyük bir yol alamazdı. Ama aynı zaman böylesine ve bu kertede bir keder anaforuna maruz da kalmazdı. Merakımız bilme isteğimizi kışkırtarak bir taraftan –önden çekişli arabalar gibi- bizi varoluşun peşinden sürükler ve her dönemeçte yeni bilgiler hediye ederken öte taraftan hıza bağlı bulanıklıklar peyda ederek içimize şüphe tohumları ekmek suretiyle bizi huzursuz kılar. Merakın bir anlamının da keder oluşu, kederle iç içe geçişi, peşinden sürüklendiği bazı bilinmezlerin onun avuçlarına sürpriz yerine hayal kırıklığı bırakmış olmasıdır. Merakın keder boyutu gizemin gerçeğin böğrüne indirdiği darbe, hayal kırıklığının hayali incitmesinin yarattığı ani şoktur.

Merakın ontolojisine eğilirken daha ilk adımda iki kavram iç dünyamızı tarasut eder: Kaybolma ve bulma hissi... Gerçekten de kaybolmuş olmamız, gözlerimizi açtığımızda kendimizi ansızın burada, bu dünyada bulmamız, geldiğimiz yer ile gidecek olduğumuz yere dair hemen hiçbir bilgiye sahip olmayışımız merakın en önemli varlık gerekçesidir. Bu biraz da şu demektir: Doğarak kaybolduk. Geldiğimiz yerin uzağına düştük. Öyleyse geldiğimiz yer nasıl bir yerdi ve oraya dönüş yolu nereden geçiyor? Gerçekten de doğuş öncesine ait arayış merakın birincil varoluş gerekçesidir. Bu gerekçe, geçmişe dair gizem aralamanın da omurgasını oluşturmaktadır. Tarihe dair gizemler, arkeoloji, antropoloji çalışmaları, harabelere yönelik sempati... bütün bunların altında doğum öncesine dair merakın verdiği özlem vardır. Hatta doğum öncesine dair arayış insanın içine öylesine güçlü yerleşmiştir ki geçmişe yönelik neredeyse bütün hatırlama biçimlerinin alfabetesi doğum öncesine dayanır. Nostaljinin burnumuzun ucunu sızlatması, artık geride kalanın bir daha gelmeyecek oluşu da yine *kaybolanın* bulamayacağına dair dolaylı göndermelerde bulunur ve keder, geçmişe, hatıralara yönelik keder neredeyse bütün besinini buradan, bu meraktan temin etmektedir. Elbette insanın bu dünyada kaybolmuşluğu, içinde bulunulan durumda ciddi korkuları da beraberinde getirmektedir. Bir yerin tam ortasındaysanız ilerisine yönelik riskler kadar geriye ait kaygılar da tereddüt yaratır sizde. Yüzümüz geleceğe dönük olduğu için öldükten sonra nereye gidecek oluşumuz nereden gelmiş olduğumuzdan çok daha fazla yorar bizi ama sonuçta her ikisini de anlamaya çalışırız. Tam da burada, nereden geldiğimize dair bütün muğlaklıklar nasıl geçmişi bir değere dönüştürür, onunla ilgili mesleklerin meşrulaşmasına yol açarsa aynı şekilde nereye gidecek olduğumuza dair bilinmezlikler de bizde fütürist kanallar açarak pozitif bilimlerin gerekçesine dönüşür. Böylece merak, şimdiye tutunamayan insanın bazen geçmişten bazen de gelecekte sarkıtılan ipe sarılma içgüdüünün ürünü olarak kendini gösterir. Çünkü gerçekten de *kaybetmiş olma hissi*, kopma, savrulma ve kendini bilmediği bir dünyada bulma hissi nasıl doğarken çığlık çığlığa ağlama edimine dönüşüyorsa *kaybolma hissi* de ölürlen aynı hakikatin bir başka yüzü olarak bu dünyayı bırakmanın zorluğuna işaret eder ve ölürlen de en az doğarkenki kadar, hatta biraz daha fazla gözyaşı dökeriz.

Merakın peşinden koştururken kendini ele veren ve keşfettiren tarafı umuda, merakın peşinden koşturup hiçbir şey vaat etmemesi, arayışı buldurmaması ve insanı yüz üstü bırakması da umutsuzluğa işaret eder. Merak için buradayız. Merak ederek varlığımızı sürdürürüz. Ölüm, merakın sonlanması olacaktır. Çünkü bilinç var olduğu ve ışıldadığı sürece merak ona sürekli bir şeyler fısıldayacaktır. Çünkü insan hayatı o fısıltının peşinden gitme serüvenidir biraz da. Çünkü gerçekten de bütün inşalarımızın, ibdalarımızın altında o fısıltıya kulak veriş, o fısıltının peşinden gidiş vardır. Kulaklarını merakın fısıltısına kapatanlar zihinlerini donduranlardır. Dağ, taş, ağaç, kuş merak etmez. İnsandır merak eden. Onun hayatı boyunca korku ile umut arasındaki salınışı da doğrudan merak ile ilgilidir. Korkar çünkü kopup geldiği bu yeri tanıma-

maktadır. Ümit eder çünkü merakı sayesinde her gün biraz daha bilinmeyi bilir kılmaktadır. Bir bilen özne olarak insanı zihin ve hayal yolculuğuna çıkaran, onu umutsuzluk girdabından çıkarıp ışıklı vadilere vardıran merakın adımlarına ayak uydurmasıdır. Bilginin kapısıdır merak. Merak kapısından girmeyene bilgi vaat edilmez. Merak kapısını açmayana bilgi verilmez. İnsanlık tarihinin baştan beri elde ettiği teorik ve pratik bütün bilgilerin altında merak içgüdüğü vardır. Ve o içgüdü bitmediği sürece yolculuk devam edecek ve o içgüdü hiç bitmeyecek çünkü merak ancak bilinç körelince, hatta büsbütün ölünce ortadan kalkan bir melekedir.

Bununla birlikte, hayata dair bütün iş ve eyleyışlerde olduğu gibi merak da ikiyüzlü madalyondan oluşmaktadır. Bir tarafından yaratıcılık ve ona bağlı güven hissi, öte taraftan o yaratıcılığa giden yoldaki tuzaklar, riskler. Merak aynı zamanda yanılmayı da beraberinde getirir. Çünkü çıkılan yolculuk bir bilinmezlik serüvenidir ve bütün bilinmezlikler az ya da çok belli oranda bir risk barındırır. Merakta ölçüyü kaçırmak, merak ile bünye arasındaki simetriyi bozmak insana zarar verir. Ancak insandaki bilme isteği, öğrenme arzusu o kadar sıkıca varoluşa işlemiş/işlenmiştir ki faturası ne olursa olsun merakın giderilmesi talep edilir. Tıpkı *Bin Bir Gece Masalları*'nın ilk hikâyesinde olduğu gibi. Hikâyede adamın biri ticaret için yolculuğa çıkar. Gün boyu yürümekten yorulur, öğle sıcağında bir ağacın gölgesine oturup nevalesini çıkarır, yemeye başlar. Tam o anda karşısında bir ifrit belirir ve adamı öldüreceğini söyler. Yalvar yakar, ifriti vazgeçirmeye çalışır adam ve birkaç şartla kendisini affedebileceğini söyler ifrit. İlk şartı; kendisine biraz sonra bir hikâyeye anlatacağını, ailesiyle vedalaşmak için eve tekrar döndüğünde her ihtimale karşı, bunu karısına anlatmaması gerektiğidir. Eğer adam eve döndüğünde sırrını karısına söylemezse ömrünün üçte biri affedilecektir ve her üç sırrı söylemeden dönerse ifrit onun canını almaktan vazgeçecektir. Bu, sembolik olarak insanların meraklarıyla baş etmenin ne kadar güç olduğuna dair ciddi bir göndermeyi içermektedir elbette. İfrit adama sırrını söyler, adam benzi kaçmış biçimde evinin kapısını çalar. Karısı adamda bir hâl olduğun hisseder ve neden yüzünün böyle solgunlaştığını öğrenmek için sorular sorar. Adam ha bire geçitirir bu soruları ama karısının merak iştiyakı bitmez. Gecenin bir vaktinde adam karısının soruları karşısında artık çaresiz kalır ve "Bir sırrım var ve eğer bunu sana ifşa edersem, ifrit canımı alacak, öleceğim." der. Karısının verdiği cevap insan türünün ve *Bin Bir Gece Masalları*'nda anlatılan hikâyelerin hepsinin özeti niteliğindedir: O sırrı söylemezsen de ben öleceğim. Sırrı söylerse adam, sırrı duymazsa kadın ölecektir. Meraktan çatlamak, meraktan ölmek deyiminin tam karşılığı budur işte. Zaten metnin bütününde, bin bir öykünün tamamında Şehrazat'ı padişahın infazından kurtaracak olan da bu merak duygusudur. Şehrazat infazı sürekli ertelemeyi ve hayatını kurtarmayı muhatabını önce merak ettirmeye, ardından o merakı gidererek yeni merak alanları açmaya borçludur. Metin baştan aşağı, insanın ve insanlığın merak içgüdüğüyle kurduğu ilişkinin türevlerine tahsis edilmiş gibidir. Dünyanın ilk

tahkiyeli metinlerinden biri olan ve kendisinden sonraki anlatılara kaynaklık eden *Bin Bir Gece Masalları* insanın değışmez özü merak duygusunu hikâyelere, romanlara, dizilere taşıyarak tahkiyeli ifade biçimlerinin mutlak ilham kaynağı olmuştur. Eğer insandaki merak içgüdüğü bu derece güçlü olmasa ne *Bin Bir Gece Masalları* ne de ondan sonra anlatılan hiçbir anlatı bu kadar etkili olmaz, insanın söz karşısındaki büyülenmişliği ciddi zarar görürdü. İnsanı bilim karşısında olduğu kadar sanat ve edebiyatla hemhâl eden en büyük yetilerden biri de kuşkusuz merak etme içgüdüğüdür. Nasıl ki içinde merak taşımayan insan, meraktan bütünüyle yalıtılmış bir bilinç yok ise aynı şekilde merak ögesi bulunmayan hiçbir anlatıdan da bahsedilemez. Merak yoksa hikâye yoktur. Merak yoksa tahayyül yoktur. Merak yoksa yaratıcılık yoktur. Merak yoksa insan yoktur...